

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΙΣ

κ. Κ. ΡΑΛΛΗ

Καθηκόν μου θεωρῶ νὰ ἐκφράσω τὰς θεριμὰς μου εὐχαριστίας τῇ Ἀκαδημίᾳ, ἣτις μὲ ἐξέλεξε τακτικὸν μέλος αὐτῆς, ὡς καὶ τῇ σεβαστῇ Κυβερνήσει, ἣτις ἐκύρωσε τὴν τοιαύτην ἐκλογήν μου. Ὡσαύτως ἐγκαρδίως εὐχαριστῶ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας καὶ τὸν φίλιατον συνάδελφον κ. Παπούλιαν, δι' ὅσα περὶ ἐμοῦ εἶπον κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην. Ἐξ ἀφορμῆς τῆς σημερινῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δεξιώσεώς μου θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ πραγματοποιθῶ τὸ θέμα περὶ τῆς σχέσεως πολιτείας καὶ ἐκκλησίας.

ΣΧΕΣΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Πολιτεία καὶ ἐκκλησία ἐπιδιώκουσιν εἴτε τὸν αὐτὸν σκοπὸν (μορφή ἐνώσεως), εἴτε διάφορον (μορφή χωρισμοῦ). Διὰ τῆς ἐνώσεως ἐπιδιώχθη ἡ ὑποταγὴ τῆς πολιτείας τῇ ἐκκλησίᾳ (σύστημα ἱεροκρατικὸν) ἢ ἡ τῆς ἐκκλησίας τῇ πολιτείᾳ (σύστημα πολιτειοκρατικόν).

Τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἱεροκρατικοῦ συστήματος εἶχε κατορθώσει ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀπὸ λήγοντος τοῦ ἰα' αἰῶνος μέχρις ἀρχομένου τοῦ ιδ', μάλιστα δ' ἐπὶ τῶν μεγάλων παπῶν Γρηγορίου τοῦ Ζ' (1073-1085), Ἀλεξάνδρου τοῦ Γ' (1159-1161), Ἰννοκετίου τοῦ Γ' (1198-1216), Γρηγορίου τοῦ Θ' (1227-1241), Ἰννοκετίου τοῦ Δ' (1243-1254) καὶ Βονιφάτιου τοῦ Η' (1294-1303), οἵτινες πάντες ὑπῆρξαν σύμφωνοι ὡς πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ συστήματος τούτου, οὗ κατὰ τὰς παρουσιαζομένας περιστάσεις καὶ χρείας τιτὲς μὲν αὐστηρότερον διετύπωσαν ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐντονώτερον ἐφήρμοσαν ἐν τῇ πράξει σημειῖά τινα, ἕτεροι δ' ἄλλα.

Ἡ πολιτειοκρατία ἐξεδηλώθη α) ὡς καισαροπαπισμὸς ἀπὸ τοῦ ιδ' αἰῶνος ἐν τῇ Δύσει πολὺν πρότερον δὲ καὶ ἐν Βυζαντίῳ, ἐν ᾧ οἱ Αὐτοκράτορες, οἱ «τὴν μεγίστην φροντίδα περὶ τὰ ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ δόγματα» κατὰ τὴν Ἰουστινιάνειον Νεαράν ζ' προοιμ. ἔχοντες, ἐποιοῦντο νομοθετικὴν ρύθμισιν καὶ καθαρῶς ἐκκλησιασικῶν πραγμάτων, τοῦτο δὲ διότι κατὰ τὴν Ἰουστιν. Νεαράν ζ' κεφ. β', «οὐδὲ πολλῶν διεστῆσιν ἀλλήλων ἱερωσύνη τε καὶ βασιλεία». Τὸ πολιτειοκρατικὸν σύστημα ἐξεδηλώθη β) ὡς *territorialismus* ἐν

ταῖς διαμαρτυρομέναις χώραις, ἐν αἷς λήγοντος ἤδη ταῦ ἰς αἰῶνος ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία καὶ ἡ πολιτικὴ ἦσαν ἠνωμένοι, τὸ δίκαιον ἐκκλησιαστικὸν καὶ πολιτικὸν παρήγετο διὰ τῶν αὐτῶν ὀργάνων καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἡ ἐκκλησία ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ πολιτικῶν ὑπαλλήλων, τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας ἐξηναγκάζοντο εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἑαυτῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἣτις καθόλου εἶχεν ὑποτεταγμένην ἑαυτῇ τὴν ἴδρυμα τοῦ κράτους γενομένην διαμαρτυρομένην ἐκκλησίαν. γ) Ὡς ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πολιτικὴ ἀπολυταρχία, οἷα ἠσκήθη ἐν τοῖς καθολικοῖς κράτεσι, μάλιστα δ' ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' καὶ πρότερον, ἐν Βαυαρίᾳ ἐπὶ Μαξιμιλιανοῦ τοῦ Α' καὶ Μαξιμιλιανοῦ Ἰωσήφ καὶ ἐν Αὐστρίᾳ ἐπὶ Μαρίας Θηρεσίας καὶ Ἰωσήφ τοῦ Β'.

Ἡ μορφή τοῦ χωρισμοῦ ἐξεδηλώθη α) ὡς σύστημα ὁμοταξίας, καθ' ὃ τὰ ὄρια τῆς δικαιοδοσίας πολιτείας καὶ ἐκκλησίας κυριάρχων καὶ ὁμοταγῶν ἰδρυμάτων ὄντων ὀρίζονται διὰ συμβάσεως ἐκκλησίας καὶ πολιτείας οὐχὶ δὲ διὰ μόνης τῆς νομοθεσίας ἐκείνης, ὡς ἠξίωσε τὸ ἱεροκρατικὸν σύστημα οὐδὲ διὰ μόνης τῆς νομοθεσίας ταύτης, ὡς ἠξίωσε τὸ πολιτειοκρατικόν. β) Ὡς σύστημα τῆς νόμῳ κρατούσης πολιτείας, καθ' ὃ αὕτη ἀσκει ἑποπτεῖαν μόνον ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ (*sacra externa*) ἀπεχομένη πάσης ἐπεμβάσεως ὡς πρὸς τὰ ἐσωτερικὰ (*sacra interna*) τῆς ἐκκλησίας, οἷά εἰσι τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ δόγματα, εἰς τὰ τῆς θείας λατρείας, εἰς τὰ τῶν καθηκόντων τῶν κληρικῶν, εἰς τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας κλπ, παρέχει δ' εἰδικὴν προστασίαν καὶ ὑποστήριξιν τῇ ἐκκλησίᾳ. γ) ὡς σύστημα τελείου χωρισμοῦ ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, καθ' ὃ αὕτη θεωροῦσα τὴν μὲν θρησκείαν ὑπόθεσιν οὐχὶ δημοσίαν ἀλλ' ἰδιωτικὴν, τὴν δ' ἐκκλησίαν ἴδρυμα οὐχὶ ὁμοταγὲς αὐτῇ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σύστημα τῆς ὁμοταξίας, ἀλλὰ νομικὸν πρόσωπον δικαίου οὐχὶ δημοσίου ἀλλ' ἰδιωτικοῦ, ἦτοι σωματεῖον κατ' οὐδὲν παραλλάσσον τῶν ἄλλων τοιούτων, ἀσκει ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ὡς τοιούτου σωματείου ἑποπτεῖαν μηδεμίαν παρέχουσα ταύτῃ εἰδικὴν προστασίαν καὶ ὑποστήριξιν. Οὕτω 1) ἐνῶ κατὰ τὸ σύστημα τῆς νόμῳ κρατούσης πολιτείας αὕτη ἀναγνωρίζει τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα ὡς δημόσια, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ χωρισμοῦ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ λειτουργοὶ εἰσιν ὑπάλληλοι τῆς ἐκκλησίας ὡς ἰδιωτικοῦ σωματείου. 2) Ἡ νόμῳ κρατοῦσα

πολιτεία ἀναγνωρίζει παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν πρὸς ἐκδίκα-
 σιν περιουσιακῶν τιμῶν διαφορῶν μονῶν καὶ μοναχῶν, ὡς πρὸς τὰς ὑπ' ἐκεί-
 νων ὀφειλομένας τούτοις παροχάς, λυομένας ὑπὸ τοῦ μοναστηριακοῦ συμ-
 βουλίου, ἐπὶ προσφυγῇ δ' ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ἐπισκόπου ἀνεκκλήτως (ἄρθρον
 17 τοῦ νόμου περὶ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου 16 Νοεμβρίου 1909).
 τὸνναντίον κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ οὐδεὶς θὰ ἐδύνατο νὰ γένη-
 ται λόγος περὶ τῆς ὑπὸ τῆς πολιτείας τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγνωρίσεως τοιαύτης τινὸς
 δικαιοδοσίας. 3) Κατὰ τὸ σύστημα τῆς νόμῳ κρατούσης πολιτείας αὕτη μετὰ
 προτέραν ἔγκρισιν ἐκτελεῖ τὰς πειθαρχικὰς κατὰ κληρικῶν καὶ μοναχῶν ἀπο-
 φάσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, τὸνναντίον κατὰ τὸ σύστημα τοῦ
 τελείου χωρισμοῦ περὶ τῆς ὑπὸ τῆς πολιτείας ἐκτελέσεως τοιούτων ἀποφάσεων
 οὐδεὶς ὡσαύτως θὰ ἐδύνατο νὰ γένηται λόγος. 4) Κατὰ τὸ σύστημα τῆς
 νόμῳ κρατούσης πολιτείας αὕτη παρέχει τῇ ἐκκλησίᾳ ὑλικὴν ἐπικουρίαν
 ἐκδηλουμένην Α') διὰ τῆς κατὰ τὰς διατάξεις τῶν νόμων περὶ εἰσπράξεως
 τῶν δημοσίων ἐσόδων εἰσπράξεως τῶν ὀφειλομένων τῶ γενικῶ ἐκκλησιαστικῶ
 ταμείῳ καὶ ταῖς μοναῖς μισθωμάτων, ὡς καὶ παντὸς ὀφειλομένου ἐσόδου
 ἐνοριακῶν ναῶν, ἐκ βαπτίσεων, γάμων, κηδειῶν, μνημοσύνων καὶ ἐκ τῆς
 εἰρησίας εἰσφορᾶς τῶν ἐνοριτῶν, τοῦ τὴν εἴσπραξιν ἐντεταλμένου ἔχοντος τὰ
 δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις δημοσίου εἰσπράκτορος, Β') διὰ τοῦ πρὸς
 τὴν μισθοδοσίαν τῶν ἐφημερίων τῶν ἐνοριακῶν ναῶν καθορισμοῦ πόρων
 περιερχομένων τῶ γενικῶ ἐκκλησιαστικῶ ταμείῳ, Γ') διὰ φορολογικῶν προ-
 νομίων, δι' ὧν ἀπαλλάσσονται τοῦ φόρου α') τῆς κινήτης καὶ ἀκινήτου
 περιουσίας (φορολογίας ἐφ' ἅπαξ τοῦ κεφαλαίου) οἱ ναοί, αἱ μοναὶ καὶ τὰ
 θρησκευτικὰ καθόλου ἰδρύματα, β') τῆς καθαρᾶς προσόδου αα') ἐξ οἰκο-
 δομῶν ἀπαλλάσσονται οἱ ναοὶ καὶ αἱ μοναὶ, ββ') ἐκ γαιῶν τὰ ἀκίνητα τῶν
 μονῶν, γγ') κληρονομιῶν, κληροδοσιῶν καὶ δωρεῶν ὑπὲρ θρησκευτικῶν
 ἰδρυμάτων ἐκπίπτειται μένον ἀφορολόγητον ποσὸν δρχ. 500.000, γγ') Ἡ ἐπὶ
 νομίμῳ ἀδείᾳ ὑλοτομία δασικῶν προϊόντων πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ἐπισκευὴν
 ναῶν ἐκ δασῶν κειμένων ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ χωρίου ἢ τῆς πόλεως ἔνθα
 ἢ ἀνέγερσις τοῦ ναοῦ εἶναι ἀτελής, ἐφ' ὅσον ἢ οἰκοδομία γίνεται δι' ἐπιστα-
 σίας καὶ οὐχὶ δι' ἐργολαβίας, πλὴν ἂν ὁ ὅρος τῆς ἀτελείας ταύτης περιλαμ-

βάνηται ἐν τῇ συγγραφῇ τῶν ὑποχρεώσεων τῆς ἐργολαβίας. Δ') Διὰ τῆς διατάξεως, καθ' ἣν ἡ ἀθέτησις οἰουδήποτε τῶν ὄρων τῶν ὑπὲρ τῶν μονῶν ἢ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου ἢ τῶν ἐνοριακῶν ναῶν διατασσομένων ὡς τηρητέων ἐν ταῖς συμβάσεσι καὶ ταῖς δικαιοπραξίαις καθόλου ἐπάγεται τὴν ἀκυρότητα αὐτῶν, ἣν νὰ ἐπικαλεσθῶσι δύναται μόνον ἡ μονὴ ἢ τὸ γενικὸν ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον ἢ ὁ ἐνοριακὸς ναὸς καὶ ὅτι ἀκυρωθεισῶν τῶν συμβάσεων ἢ δικαιοπραξιῶν τῇ προτάσει τῶν εἰρημένων νομικῶν προσώπων, οὐδεμία ἀγωγή χωρεῖ περὶ ἀποζημιώσεως κατ' αὐτῶν. Τοῦναντίον κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ ἐκκλησίας καὶ πολιτείας περὶ τοιαύτης ὑπὲρ ἐκείνης ὑλικῆς ἐπικουρίας ταύτης οὐδεὶς θὰ ἐδύνατο νὰ γένηται λόγος. 5) Ἡ νόμῳ κρατοῦσα πολιτεία παρέχει τῇ θρησκευτικῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐαυτῆς ἐπικουρίαν καὶ δῆ, Α') διὰ τῆς ἐν τῷ ἄρθρῳ 1 τοῦ Συντάγματος διατάξεως, καθ' ἣν τὸ κείμενον τῶν ἀγίων γραφῶν τηρεῖται ἀναλλοίωτον, τῆς εἰς ἄλλον γλωσσικὸν τύπον ἀποδόσεως αὐτοῦ ἐπιτρεπομένης μόνον μετὰ προτέραν ἔγκρισιν τῆς ἐκκλησίας, Β') διὰ τῆς ἐν τῷ ἄρθρῳ 24 τοῦ Συντάγματος διατάξεως, καθ' ἣν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τοῦ κράτους τελεῖ ὁ γάμος, ὅστις ὡς πρὸς τὸ πνευματικὸν ὑπάγεται ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἀρχαῖς, Γ') διὰ τῆς διατάξεως, καθ' ἣν ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ γερονσιασταὶ ὀρκίζονται εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου τριάδος (Συντάγματος ἄρθρα 42, 66 καὶ 69). Δ') διὰ τῶν εἰς τὸν ἐορτασμὸν τῆς κυριακῆς καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἐορτῶν διατάξεων, δι' ὧν κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας περιορίζονται ἢ καὶ ὅλως ἀπαγορεύονται πράξεις τινές. Ε') Διὰ τῆς καταστάσεως ἱερέων ἐν ταῖς φυλακαῖς, ὡς καὶ τῷ στρατῷ καὶ τῷ στόλῳ, ΣΤ') διὰ τῆς καταστάσεως διδασκάλων καὶ καθηγητῶν τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων ἐν τοῖς κρατικοῖς ἐκπαιδευτικοῖς ἰδρύμασιν, ὡς καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως σχολῶν ἱερατικῶν καὶ θεολογικῶν, Ζ') διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἀπορρήτου τῆς ἐξομολογήσεως, ὅπερ ἔπραξε παρ' ἡμῶν ἡ πολιτεία οὐ μόνον διὰ τῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀφορώσης νομοθεσίας αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς δικονομίας ποινικῆς τε, ἄρθρ. 151 § 1, καὶ πολιτικῆς, ἄρθρ. 321 § 3. Περὶ τοιαύτης τῇ θρησκευτικῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἐκκλησίας ἐπικουρίας τῆς πολιτείας οὐδεὶς, ὡς εἰκόσ, δύναται νὰ γένηται

λόγος κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ πολιτείας καὶ ἐκκλησίας. 7) Ἡ νόμῳ κρατοῦσα πολιτεία παρέχει τὴν ἑαυτῆς ὑποστήριξιν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ πλειόνων ποινικῶν διατάξεων. Οὕτω ἀπειλεῖται ποινή: Α') τῷ διὰ δημοσίας διδασκαλίας, συγγράμματος ἢ συμβολικῆς παραστάσεως ἐκφραζομένῳ εἰς πρόσκομμα ἄλλων διὰ τρόπον προσβάλλοντος τὸ ὀφειλόμενον σέβας πρὸς τὸν δημιουργὸν τοῦ παντός, Β') τῷ προσβάλλοντι τὰ δόγματα ἢ τὰς διατάξεις ἢ τὰ ἔθιμα τῆς ἐκκλησίας, Γ') τῷ βιαίως εἰσιπύπτοντι εἰς ναὸν ἢ ἕτερον τόπον ὠρισμένον πρὸς θρησκευτικὴν συναγωγὴν συγκεχωρημένην παρὰ τοῦ νόμου, ἢ προσπαθοῦντι νὰ διαταράξῃ δυναστικῶς ἢ βιαίως συναθροίσεις ἐπὶ λατρείᾳ ἢ τελετάς, Δ') τοῖς λόγῳ ἢ ἔργῳ προσβάλλουσιν ἐκκλησιαστικούς ὑπαλλήλους καὶ ὑπηρέτας. Ε') Ἰδιαιτέρα ἐπιβαρυντικὴ αἰτία λογίζεται α') ἢ ἐκ προθέσεως φθορὰ ἢ βλάβη ἢ γενομένη εἰς πράγματα τῆς ἐκκλησίας, β') ἢ εἰς πράγματα ἀνήκοντα εἰς ἐκκλησιαστικὰ καταστήματα διαπραχθεῖσα ἀπάτη, ὑπεξαίρεσις καὶ κλοπὴ, ἧτις ἀφορῶσα εἰς πρᾶγμα καθιερωμένον τῇ θείᾳ λατρείᾳ γενομένη δ' ἀπὸ τόπου καθωσιωμένου ταύτῃ τιμωρεῖται δι' εἰρκτικῆς. Περὶ τοιούτων ποινικῶν διατάξεων, δι' ὧν ἡ πολιτεία παρέχει εἰδικὴν καὶ ἰδιάζουσαν προστασίαν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδεὶς δύναται νὰ γένηται λόγος κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ ἀνστηρῶς διατυπούμενον. 8) Ἡ νόμῳ κρατοῦσα πολιτεία παρέχει τὴν ἑαυτῆς ὑποστήριξιν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ δικονομικῶν διατάξεων. Οὕτω παρ' ἡμῶν κατὰ τὸ ἀπὸ 4/10 Αὐγούστου 1923 νομοθετικὸν Διάταγμα δὲν χωροῦσι κατὰ τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου ἀγωγὰι περὶ προσωρινῶν μέτρων πρὸ τοῦ εἰρηνοδικείου περὶ διαταράξεως ἢ ἀποβολῆς ἐκ τῆς διακατοχῆς, ἀλλὰ μόνον ἢ κυρία περὶ νομῆς δίκη εἰσαγομένη πρὸ τοῦ ἀρμοδίου δικαστηρίου τῶν πρωτοδικῶν. Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελείου χωρισμοῦ οὐδεμία τοιαύτη διάταξις δύναται νὰ περιλαμβάνηται ἐν τῇ νομοθεσίᾳ τῆς πολιτείας.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων νομίζομεν ὅτι ὁ τέλειος χωρισμὸς τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς πολιτείας τὰ μέγιστα θὰ ἔβλαπτε τὴν παρ' ἡμῶν ἐκκλησίαν, ἧτις πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ ἀντὶ τοῦ χωρισμοῦ τὴν διατήρησιν τοῦ συστήματος τῆς νόμῳ κρατούσης πολιτείας, ὀβελιζομένου μόνον παντὸς τυχόν ὑπάρχοντος ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ἡμῶν πολιτικοκρατικοῦ λειψάνου, ἧτοι πάσης διατάξεως

ἀφορώσης εἰς ἐπέμβασιν τῆς πολιτείας εἰς τὰ καθαρῶς ἐκκλησιαστικά.

Θὰ προσπαθήσω δι' ὅλων μου τῶν δυνάμεων καὶ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ γὰρ ἐξακολουθήσω καὶ ἐν μείζονι ἔτι μέτρῳ τοῦ δικαίου τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου τῆς νομικῆς ἐπιστήμης κλάδου ἀνεξερευνήτου δ' ἔτι ἐν πολλοῖς τὴν καλλιέργειαν καὶ προαγωγὴν, ἥτις μετὰ πολλοῦ τοῦ διαφέροντος παρακολουθῆται καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ὑπό τε ὁμοδόξων καὶ ἑτεροδόξων ἐπιστημόνων.
